

ki először az Egyetemes Regénytár Almanachját. Ezt a kiadványt Mikszáth szerkesztette s huszonhárom éven át haláláig írta hozzá évről évre az előszót.³⁷ Az író közvetlen barátság fűzte kiadóhához, és ehhez a jóviszonyhoz nem kis mértékben járulhatott hozzá Wolfner Józsefnek írókat és irodalmat pártoló magatartása.³⁸

Az alábbi, Wolfnerhez írt Mikszáth-levél lelőhelye az ORI könyvtára.

Tisztelt Barátom!

Annyi mindenféle értekezlet volt Pesten a szabadelvű párt bomlási processusa kapcsán,³⁹ annyszor voltam Pesten s annyszor és annyian híttak és hínak folyton, hogy már meg van a fejem zavarodva, melyikre menjek, melyikre ne menjek, mikor hol vagyok és hol leszek, fii vagyok-e, leány vagyok-e, hazafi vagyok-e vagy hazaáruló — hogy ki se tudom mondani.

Ily viszonyok közt nehéz volt önt értesíteni.

Most azonban mégis jutottam annyira, hogy a következő program szerint reményilek mozogni.

Aug. 21-én Pesten keresztül Czirkeveniczába (!) megyek a familiával, de minthogy az nap este elutazom, Pesten mindössze egy délutánt töltök — tehát ott semmit se végezhetnék.

Azonban szeptember 9-én véglegesen hazajövök Czirkveniczából s azt hiszem, az előjeleket nézve, nem későn céljainkra nézve; ha azok esetleg megvalósíthatók most, megvalósíthatók lesznek akkor is.

Nézetem szerint elég, ha akkor találkozunk. Azonban természetesen csak örülnék, ha előbb is láthatnók egymást.

21-ikén Horpácson leszek.

21-én délután Pesten*.

22-től szeptember 8-ig Czirkveniczán. Wolfner József látásának mindenütt örül Mikszáth Kálmán és szívesen látja vendégül akárhol.

Reményilem azonban, hogy Wolfner József a puskát is elhossa akkorra.

Addig is maradtam, igaz szeretettel

hű barátja

Horpács aug 15. 1905

Mikszáth Kálmán

U. i. Azt kérdezhetné: Hogy mért nem maradok Pesten hosszabb ideig?

Taktikai célokból — felelem én, de mivel hosszadalmas volna írásban indokolni, majd csak élőszóval magyarázom ki.

Méreiné Juhász Margit

GYULAI PÁL SZÉLJEGYZETEI MIKSZÁTH: JÓKAI MÓR ÉS KORA C. MŰVÉNEK KORREKTURAPÉLDÁNYÁN

Mikszáth 1906-ban A „tökéletes könyv” c. tárcájában, amelyet a Vasárnapi Ujság számára írt,¹ a következőket mondja:

„... az első kötetet már megírtam, a nyomdában kiszedték és én a szedésből kefével lehúztattam vagy tizennégy példányt, szétküldvén azokat nagy tudományú celebritásoknak:

* Pesten nem leszünk szállva sehol. De ha ráérek betekintek a boltba⁴⁰ egy félórára.

³⁷ RUBINYI MÓZES: Mikszáth Kálmán élete és művei az összes művek bibliográfiájával. Budapest, é. n. [1917] 33. — Mikszáth Kálmán: Írói arcképek. Sajtó alá rendezte, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta BISZTRAY GYULA. Budapest, 1953. 5–6.

³⁸ L. Uj Idők, 1932. I. 245–250., 450. l., II. 537–39.

³⁹ A szabadelvű párt a Deák-párt és a Tisza Kálmán vezette balközép egyesülése alapján jött létre, s lett 30 éven át az ország kormányzó pártja (1875–1906). A századforduló idején a kiéleződő osztályharc és politikai küzdelmek során a függetlenségi párt meggyengíti erejét. Tisza István 1905. január 5-én felosztatja a képviselőházat. Az újonnan kiírt választásokon a szabadelvű párt vereséget szenved (MÓD ALADÁR: 400 év küzdelme az önálló Magyarorszáért. Budapest, 1954. 398–400.). A párt 1906. április 11-én tartotta utolsó ülését (Révai Nagy Lexikon. XVII. 260.). Mikszáth az 1887. évi választásokon került be a parlamentbe. A Háromszék megyei Ilyefalván jut mandátumhoz kormánypárti programmal (Pesti Napló, 1887. június 12., reggellikiadás, melléklet 1. l.). Majd 1892-ben Fogaras képviselője lett (uo. 1892. január 30. A P. N. esti lapja 2. l.). Mikszáth és a szabadelvű párt viszonyát l. KIRÁLY ISTVÁN i. m. 99–111. Mikszáth 1905-ben szembefordul Tisza Istvánnal (uo. 154.).

⁴⁰ A Singer és Wolfner cég könyvesboltja: VI. Andrássy út 10.

¹ L. VU. 1906. 53. évf. I. (jan. 7.) sz. 2.

Gyulai Pálnak . . . Beöthy Zsoltnak stb., azzal a kéréssel, hogy elolvassán, bíráló észrevétel leiket a margón szíveskedjenek megtenni . . .” Gyulai Pál nem írt levelet, hanem jegyzeteket tett a kifogásolt helyeknél . . . Különbösen üt-vág a hangyalábszerű apró betűivel jobbra balra és ahol azt írom, hogy hibátlan asszony, hibátlan regény nincs, odakanyarítja a lap szélére: Hibátlan életrajz sincs.”²

Az író és kritikus közötti ellentét szálaival valójában régebbi keletűek. Mikszáth: Galamb a kalitkában c. 1892-ben Singer és Wolfnernél megjelent kettős elbeszélését Gyulai Pál keményen megbírálta.³ A bírálatot Gyulai csak „—i.” aláírással jelezte, de mindenki tudta, hogy a már akkor tüneményes pályát befutott író babérait a szigorú Gyulai tépdeste meg. Már a regényhez írt bevezető előszavának minden állítását kifogásolja. Kétségbe vonja, hogy Mikszáth alkalmas lenne mélyebb lélektani feladatok megoldására: „győzi ugyan szóval, amennyiben íveken át elméskedik, de nincs elég tájékozottsága a viszonyok fölfogásában, sem elég képzelme, hogy érdekes cselekményt tudjon alkotni” — írja Gyulai. Szerinte mindkét elbeszélést, nem tekintve, hogy azok különböző időben és helyen játszódnak le „megírta . . . ugyanazon komázó, operett stílusban”.

Különösen súlyos a vád a bírálat végén: „Mit tükröz hát vissza a két elbeszélés? Azt, hogy a középkorban az emberek mind becsületesek voltak, kivált Olaszországban, az újkorban pedig mind hitványak, kivált Magyarországon. De ha nem egymáshoz viszonyítva, s nem a korfestés szempontjából tekintjük is a műveket, úgy is meglehetősen léha művek.”

Mikszáthot mélyen sértette Gyulai kemény kritikája és még a következő évben vissza is vágott a Pesti Hírlap hasábjain.⁴ „Mikor a hóhért akasztják” címen név nélkül megjelent cikkében bírálta Gyulai verskötetét.⁵ Mikszáth bírálatának csak első része jelent meg, bár további folytatást is ígért. Hogy miért nem fejthette ki véleményét, azt abból a kötetből tudjuk meg, amelyet Mikszáth bírálat közben használt. Ez a verskötet Mikszáth tulajdonából a Nemzeti Múzeum levéltárába került.⁶ Ebbe a kötetbe Endrődi Sándor a következőket jegyezte be: „A ceruzás jegyzetek Mikszáth Kálmán megjegyzései abból az alkalomból, amikor „Mikor a hóhért akasztják” c. Gyulairól szóló kritikáját írta a Pesti Hírlapban. Ebből a kritikából csak az első rész jelent meg, a folytatását Tisza Kálmán tanácsára abbahagyta”.

Mikszáth különben ebben a kötetben maga is írt széljegyzeteket Gyulai versei mellé, amelyek nem kevésbé epések, mint Gyulai megjegyzései. Amellett, hogy egyes verseknél Petőfi, vagy Heine hatását állapítja meg, ilyen széljegyzeteket is találunk:

A székely fogoly — az izlés ellen, discretio ellen.

Pál gazda — sületlen

Marika elutazásakor: „Mari ne távozz többet. — (Nyilván, hogy a költő ne írhasson ilyen verset hozzá.)

A táblabíró: — Petőfi magyar nemesének fordítása. Hang, forma plágium és mégsem ér semmit.

Hogy tudott-e Gyulai ezekről a jegyzetéről, nem tudjuk. Endrődi Sándor képviselőházi naplószerkesztő volt, ő minden esetre tudott róla. Így, mivel maga is nyilván azon a nézeten volt, amelyen Tisza Kálmán, elmondhatott valamit Gyulainak is. És Gyulai, akihez Mikszáth mint pártatlan kritikushoz fordult, három év múlva sommásan adta vissza a lapszéli megjegyzéseket. A korrektúrapéldány első kötetét sikerült megtalálnunk Mikszáth hagyatékában. Ez a kötet jelenleg az MTA tulajdona.⁷

Mikszáth azt írja: „Gyulai Pál nem írt levelet”. Ez nem egészen felel meg a valóságnak. Gyűjteményünkben van egy Mikszáth hagyatékában talált Gyulai-levél 1906. okt. 16. kelettel, amely a következőképpen szól:

Tisztelt barátom! Révai úr sürget, hogy küldjem vissza önnek a Jókai életrajza próbaíveinek második szállítmányát. Vissza is küldeném, de az Leányfalván maradt. Nincs is reá más megjegyzésem, mint az, hogy benne Jókairól, mint regényíróról csak egy pár dicséző phrasisa van, de mint regényírónak irodalmi méltatása teljesen hiányzik. Így csak nálunk szokás írói életrajzot írni. Ha a munka megjelenne, s bírálatot írok róla, ezt is meg fogom jegyezni.

Maradtam teljes tisztelettel
Gyulai Pál.⁸

² L. még: Hátrahagyott munkái I. köt. 203–208. (Bp. 1914. Franklin)

³ L.: Budapesti Szle. 1892. 71. köt. 478–480.

⁴ L.: P. H. 1893. 345. sz.

⁵ Gy. P. költeményei 3. bőv. kiad. 1893. (1894-es jelzet.)

⁶ Ism. KOZOCSA SÁNDOR: Mikszáth jegyzetei Gyulai Pál költeményeihez, ItK. 1937. 409–410.

⁷ Jelz. Ms. 347.

⁸ A levél jelenleg az MTA kézirattárában. Jelz. Ms 38/j.

A barátságosnak éppen nem mondható levélben lehetetlen fel nem ismernünk a tekintélyében és főleg költői hiúságában sértett Gyulainak személyes ellenszenvét. Így az is érthető, hogy Mikszáth, bár 1889-ben levelező tag lett, a 90-es években nem járt el az Akadémia üléseire, 1901-ig felolvasást sem tartott. Gyulai volt ugyanis az I. osztály titkára.

Ilyen előzmények után nyilvánvaló, hogy Gyulai, bár objektivitásra törekszik, széljegyzeteiben lépten-nyomon elárulja haragját.

Mégis rendkívül érdekes ez a jegyzetelés, mert egyrészt a 80 éves Gyulai szellemi frissességét tükrözi, másrészt azért, mert érdekes látni, hogy Mikszáth mint ellenfél is hogyan mérlegeli az agg kritikus megjegyzéseit és ott, ahol érzi Gyulai tudásbeli fölényét, meghajlik előtte és javít.

Összevetettük az alábbiakban Jókai Mór élete és kora I. kötete első szövegét, a széljegyzeteket és a Révai-féle 1907-es kiadás végleges szövegét.

Gyulai széljegyzetei a következő szövegrészeket érintik:

88. 1. l.: A *Zsidó Jüval* kapcsolatban mondja Mikszáth: A drámát egy *nemzeti színházi* pályázatra írta versekben.

Gyulai széljegyzete: (aláhúzza az „egy nemzeti színházi”-t) *Akadémiai pályázat, régebb, mikor se Teleki, se Karácsonyi pályázat nem volt, mert az Akadémia a maga pénzéből tűzött ki drámai jutalmat.*

Mikszáth a végleges szövegben nem korigált.

89. 1. Mikszáth említi, hogy a költőknél a rím kedvéért néha felesleges bombasztok fordulnak elő. Garai azt írja: „Magyar hölgynek születni nagy és szép gondolat.”

Gyulai széljegyzete: *ez igaz.*

Ugyane bekezdésben Gyulai aláhúzza Mikszáthnak Vörösmartyval kapcsolatos megállapítását, hogy t. i. a rím kedvéért „toldja-foldja a versét.” Bizonyításul idézi Mikszáth a Főti dal két első sorát:

Fölfelé megy borban a gyöngy, jól teszi,

Tőle senki e jogát el nem veszi.

Gyulai széljegyzete: *ez nem toldás, hanem egy jökedvű ivő szesszenete.*

Mikszáth nem változtatott a szövegen.

95. 1. Jókai ifjúságáról szólván, Mikszáth ezt mondja: A kecskeméti leányoknak szemet szúrt a csinos jogász, de őt, mint Toldi Miklóst, nő szem még eddig meg nem perzselte.

Gyulai Pál a *Toldi Miklóst* aláhúzza és mellé írja: *Miért Toldi Miklós? Toldi szerette az asszonyokat, eggyel pörül is járt a monda szerint.*

Mikszáth a kifogásolt nevet elhagyta.

110. 1. Mikszáth: Petőfi azontúl is mindig „Marci”-nak hívta Jókait.

Gyulai széljegyzete: *Mások is így hívták.*

Mikszáth a kifogásolt mondat helyett a véglegesben (112. l.): Marci volt a becéző neve.

112. 1. Mikszáth arról ír, hogy a 19. század második harmadában az írók és költők nyomorogtak. Pákh Albertről megjegyzi: „maga foltozta ruháit.”

Gyulai széljegyzete: *nem igaz.*

Mikszáth a szövegen nem változtat.

Mikszáth Vachotról: „Vachotnak volt olykor-olykor jövedelme ...” Gyulai széljegyzete (a volt szó után T jelt téve): *jövedelme és tőkége is.*

Mikszáth beszúrja a végleges szövegbe (114. l.): *sőt tőkége is.*

Gyulai széljegyzete: *Sükei 1849-be [!] jött Pestre.*

113. 1. Az előbbi témával kapcsolatban a nyomorgó írók között említi Mikszáth Lauka Gusztávot és Frankenburg Adolfot.

Gyulai a lapszélre jegyzi: *nem voltak ezek oly éhenkórászok.*

Mikszáth nem változtat a szövegen.

Uo. Mikszáth Sárossy Gyulával kapcsolatban mondja: „... egy elaboratumon törte fejét, lejjebb: hogyan kellene meggazdagodni olyan módon, hogy az ember két-két pengőt kérne minden jól öltözött ismerősétől kölcsön.”

Gyulai margóra jegyzi: *Ezt Vas Gereben javasolta később.*

Mikszáth a kifogásolt részt (115. l.) kihagyja.

114. 1. Mikszáth a századeleji Pestről szólván arról ír, hogy nem vált még nemzeti központtá. „Még talán Dabas is inkább — jegyzi meg.

Gyulai lapszéli jegyzete: *miféle beszéd! Dabas akkor sem volt semmi, mint most.*

Véglegesben 116. l. nincs változás!

Mikszáth két sorral lejjebb: [Pestnek] Aristokráciája nincsen, a legnagyobb úr a pestmegyei viceispán.

- Gyulai lapszélén: *hát Károlyi, Baththyány hol lakott, ha nem itt.*
Véglegesben (116. l.) nem változtat a kifogásolt szövegen. Más figyelmeztetésre javítja itt Kubinyi Ferenc nevét Kubinyi Ágostonra.
115. l. Mikszáth századeleji folyóiratokat sorol fel.
Gyulai itt betoldja a Mikszáth által kifejlesztett *Athenaeumot*.
Mikszáth a betoldást (117. l.) elvégzi.
119. l. Mikszáth: Ez időtájt kezdte használni ugyanis a „Mór” keresztnévet, ami Tóth Lőrinc műve, ki először címezte hozzá írt levélkijét „Jókai Mór úrnak”; eleinte bosszankodott érte s visszacímmezte a levélborítékon „Tóth Lőr” úrnak ...
- Uo. Gyulai a lapszélén: *Ez nem igaz, Szentkirályi Mór és Tóth Lőrinc között történt.*
Mikszáth nem változtat.
- Uo.
lejjebb: Mikszáth: ellenállhatatlanul vonzatott az irodalom által.
Gyulai Pál az „által”-t aláhúzza: *miféle magyarság?*
Mikszáth javítása: (121. l.) vonzódott az irodalomhoz.
120. l. Mikszáth: Csakhogy az akkori legjobb írónak sem volt annyi jövedelme, mint egy cancellistának.
Gyulai széljegyzete: *Nem igaz. Nagy Ignácnak elég szép jövedelme volt.*
Mikszáth a csakhogy” után betoldja (végl. 122. l.): „az egy Nagy Ignácot kivéve”.
- Uo. Mikszáth: A jelesebb könyvek egy kötetét 160—180 frttal fizették a kiadók.
Gyulai széljegyzete: *Eötvöst és Keményt elég jól fizették.*
Mikszáth nem változtat a (végl. 122. l.) szövegen.
- Uo. Mikszáth: A napilapok munkatársai 30—40 frt. havi fizetést kaptak.
Gyulai széljegyzete: *de az több volt, mint most 100 forint.*
Mikszáth (végl. 122. l.) nem korrigál.
123. l. Mikszáth: Kemény Zsigmondtól még csak néhány novella jelent meg Kolozsvárott, mély, tömör, de nehézkes. Az elbeszélő műfaj nem is neki való, mintha az elefánt menüettet táncolna.
Gyulai széljegyzete: *Keménytől nem jelent meg novella csak regény: mutatványok az Athenaeumban. — Jó volna, ha Mikszáth tudna úgy írni mint Kemény a sikerültebb részekben.*
Mikszáth a „novella” szót „regény mutatvány”-ra javítja. (végl. 127. l.)
Mikszáth: Pákh Albertnek van humora és sarcasmusa de az fanyar, mint a vadalma, nem a magyar szájaizéhez mért.
Gyulai széljegyzete: *nem igaz.*
Mikszáth (végl. 127. l.) nem javít.
124. l. Mikszáth: Kemény Zsigmond elbeszélései egy nagy comprehensiv elmének gondolatvilágát tárják elé, ... de valójában egyik nem mesélő talentum.
Gyulai széljegyzete: *Hogy leszólná Mikszáth Balzacot, ki hasonlít Keményhez.*
Mikszáth (a végl. 128. l.) nem változtat.
- Uo. Mikszáth: Csakis ily recept birtokában írhatott naponként egy nyomtatott ívet e derék Jósika Miklós, kinek mégis több híve volt az olvasók közt, mint a többinek összesen, mert ... a meséléshez mégis a mese a legszükségesebb.
Gyulai széljegyzete: *Meséje Jósikának van annyi, mint Mikszáthnak. Egyéb a baja.*
Mikszáth (végl. 128—129. l.) nem változtat.
126. l. Mikszáth Jókairól: Legalább sehol sem említik a kritikusan irányának csodálatos természetességét ... az ember észre sem veszi, hogy olvas ... Milyen irány az, amit észre se lehet venni!
Gyulai széljegyzete: *Ezt bizony észre vették.*
Végl. (130. l.) változatlan.
- Uo. Mikszáth Jókairól: Hol szerezte ez a fiatal ember azt a nagy titkot, mikor még csak hosszú évtizedek mulva jelenik meg a földi lámpák elé Dosztojevszkij és Maupassant...
Gyulai széljegyzete: *Hát Dickens és sok más?*
Végl. (130. l.) változatlan.
128. l. Mikszáth Jókai népiességéről szólván: Képzeltetni ... Jósika Miklós gúnyos mosolyát, aki eddig szuverén „hevéllyel” gyártotta a magyar szavakat ... otthon a kényelmes pamlagon ülve ...
Gyulai széljegyzete: *Jókai is csinált egy pár tollszót, pl. dalidó.*
Végl. (132. l.) nincs változás.
141. l. Mikszáth a főuraknak a magyar irodalommal szemben mutatott közönyével kapcsolatban ellen tétül felhossa esztelen pazarlásukat: Még élt az a Festetich gróf, ki a fősvény Fer enc császárt látván vendégül, a két gyertyánál, amellyel a magas vendéget

hálószobájába kísérte, harminc darab ezrest elégetett abban a naiv hitben, hogy a császár zsebébe megy — mint aki ennyivel több bankót nyomathat magának. Gyulai széljegyzete: *Nem igaz, csak akarta elégetni, de Ferenc császár azt mondta, tegye a kandalló párkányára, majd elégeti ő. Deák így beszélte.*

Végl. (145. l.) nincs változás.

143. l. Mikszáth Jókai színírátairól az Életképeknél: Neki minden előadás remek volt és minden színész egy-egy Tóth József vagy Lendvai... Gyulai széljegyzete: *Tóth József akkor nem volt pesti színész. Jobb lesz helyébe Fánscit vagy Egressyt tenni.*

A végleges szövegben (147. l.) Mikszáth Tóth József helyett Fánscit ír.

144. l. Mikszáth: ... Nagy Ignácnak ment jól a dolga és Kuthy Lajosnak, kik hosszú regényeket írtak s azokat füzetekben a saját költségükre adták ki... Gyulai széljegyzete: *Kuthy csak egy ilyen regényt írt.*

Végl. (143. l.) nincs változás.

- Uo. Mikszáth: a regények sok pénzt hoztak. Nagy Ignácnak vagyona volt, Kuthy pedig nagyúrias fényben élt, s pezsgős vacsorákat adott... Gyulai széljegyzete: *Kuthy nem az irodalomból uraskodott Batthyá[ny]nak volt titkára, s a gyáralapító társaságnál hivatala volt.*

Végl. (147. l.) nincs változás.

162. l. Mikszáth: A pontozatok, melyeket Jókai öntött át népszerű alakba, gyorsan szivárogtak ki a lakosság közé.

Gyulai széljegyzete: *Ugy tudom, hogy Irinyi írta a tizenkét pontot.*

Végl. (166. l.) Mikszáth „Jókai” után beszúrja: „az Irinyi szövegéből”.

192. l. Mikszáth: ... Jókai sértődve rögtön áthurcolkodott onnan a Hatvani-utcának abba a házába, ahol Laborfalvi Róza lakott, s hol ma a Nemzeti kaszinó van.

Gyulai széljegyzete: *Ez a ház a Casino mellett van. Ma Pfeijeré s alatta boltja van. Én itt látogattam meg Jókait 1848-ban.*

202. l. Mikszáth Laborfalvy Róza leányáról: ... ki jobb cipőjét feltűnően ferdén tartotta. Gyulai javít: *csipőjét*

Mikszáth a végl. (204. l.) szövegben nem javít.

Végl. (195. l.) Mikszáth a mondat végét így javítja: „a Nemzeti Kaszinó tőszomszédságában.”

215. l. Mikszáth: A Petőfivel való meg hasonlítás mintegy kizárta az írói kompániákból [Jókait].

Gyulai széljegyzete: *Nem zárta ki.*

Végl. (218. l.): „mintegy kizárta” helyett Mikszáth „elvette kedvét”-re javít.

218. l. Mikszáth az eseményeket korrigáló elbeszélőkről: Még a nagy történetírók is beleesnek ily hibákba, ha sok szépirodalmi elementum van bennök, így például Maculay a Warren Hastings essayben. Fáj neki, hogy a hálátlan Anglia igazságtalanul ítélte el a nagy államférfit... s midőn valahol egy jelentéktelen adatot talál... kidomborítja fantáziájával a jelenetet...

Gyulai széljegyzete: *Maculayt kár ide hozni. Az nem phantasia játéka volt nála. M[aculay] nem csak az egy szócskából [„éljenzés”] indult ki, voltak neki más adatai is.*

Végl. (221—222. l.) nincs változás.

229. l. Mikszáth: Nyáry Pál egyike az elmúlt század legjobb koponyáinak, szinte egyenértékű Deák Ferencsel.

Gyulai széljegyzete: *A jene, egy nap nem is lehet emlegetni a kettőt.*

Végl. (229. l.) nincs változás.

- Uo. Mikszáth: Jókait nem lehet se dicsérni, se gáncsolni a cikkeiért, neki nem voltak meggyőződései.

Gyulai széljegyzete: a „voltak” után T jelet téve: *T erős.* [Tehát így korrigálja:] nem voltak erős meggyőződései.

Mikszáth végl. (232. l.) beszúrja az „erős” szót.

230. l. Mikszáth az 1848-as forradalom balsorsáról és a politikai állásfoglalások ellentéteiről. Ezek a nézetek arra a kis csoportra vallanak, mely Nyáry Pál körül gyűlt. Ide tartozott Csányi, Kazinczy Gábor, Szemere Bertalan, Patay József, Kovács Lajos, Klauzál, szóval mérsékeltek...

Gyulai széljegyzete: *Nyáry mérsékelt volt Kossuth ellenében, de körütte nem képződött párt. Kovács Lajos, Kazinczy Gábor körül képződött az úgynevezett békepárt: Kemény Zsigmond is ide tartozott.*

A végl. (233. l.) Mikszáth már Kazinczy-körrel beszél.

242. l. Mikszáth itt újra a „Nyáry-kör”-t említi.

Gyulai széljegyzete: *Az nem volt Nyáry-kör.*

- A végl. (245. l.) a „Nyáry-kör” Kazinczy-körre van javítva.
244. l. Mikszáth Madarász László és Jókai hírlapi harcáról ír. Madarász László volt az, aki a forradalom zürzavarában a reá bizott Zichy-féle kincsekből állítólag ellopta a gyémántokat. Jókai erre vádat emelt ellene az Esti Lapokban. Madarász Jókait hazaárulással próbálta vádolni, de Klapka tisztázta az írot a gyanú alól: „A Nyáry-kör föllélekzett e diadalon és mostmár erőre kapva nem engedte a Madarász-ügyet elaludni.”
247. l. Mikszáth Jókairól: ... huszonnégy éves volt, nagy gyerek ... Gyulai: a „nagy gyerek” kifejezést bekarikázza és deleálni jelzi.
Mikszáth a végl. (292. l.) szövegben nem deleál.
Gyulai széljegyzete: *Kovács Lajos és Kazinczy Gábor adták az adatokat és részben írták is az Esti Lapok cikkeit. Nyáry pansioha [?] tette magát.*
Végl. (247. l.) A „Nyáry-kör itt is „Kazinczy-kör”-re van átírva.
248. l. Mikszáth: ... Budára nem lehetett átmenni ... Vachot Imrénének volt kellemetlen, a ki e nehéz időkben is szerkeszté a maga jámbor Pesti Divatlapját ... s a ki szerette estét a budai kiskocsmákban tölteni. Kívüle más író nem igen volt a fővárosban.
Gyulai széljegyzete: *Itt volt Garay, Erdélyi és Nagy Ignác.*
A végl. (251. l.) Mikszáth nem változtat a szövegben.
249. l. Mikszáth: Jókai még egyszer összejön itt állítólag* Petőfivel. (Csillag alatt:) Ezzel szemben vannak állítások, hogy Petőfi e napon nem volt és nem lehetett Pesten.
Gyulai széljegyzete: [az „állítások”-at bekarikázva]: *Nem állítások, hanem adatok.*
A végleges (249. l.): Mikszáth nem változtat a kifejezésen.
284. l. Mikszáth: ... Jókai volt az egyetlen kinevezett tagja az Akadémiának.
Gyulai széljegyzete: *Volt a fenét: 1859-ben választottuk meg, s Albrecht kir. jöherceg erősítette meg, mint másokat.*
Végl. (287—288. l.) Mikszáth több változtatást tesz a szövegben, és a kifogásolt mondatot elhagyja.
289. l. Mikszáth a *Janicsárok végnapjairól*: szólván megjegyzi, hogy a török alakok bár nem reálisak, de a bűvös légkörhöz illőek. Magyar ember nem is tudna reális ábrázolást adni: ... ha valóban úgy írná le, aminő Zola és Gogol tollával, közel sem érne el oly nagy hatást.
Gyulai: *Zrínyi jól tudta leírni. Zola és Gogol nem tudták volna úgy leírni.*
Mikszáth a végl. (292. l.) szövegben nem változtat.
290. l. Mikszáth: Pákh Albert haza se jött még egy ideig, Jókai szerkesztette nevében a lapot ...
Gyulai széljegyzete: *Nem igaz, Pákh itt volt, hanem elment, 1855-ben Grafenbergbe s azalatt szerkesztette Jókai.*
Mikszáth a kifogásolt részt átírta (végl. 293. l.).
296. l. Mikszáth: A Magyar nábob és Kárpáthy Zoltán élete végéig a legkedvesebb könyve maradt, ha nem is a legjobb ... Kékkő vár-urának, Balassának a története van feldolgozva, természetesen sok költői szabadsággal. A hetven éves öreg főúr egy fiatal szegénysorsú lányt vett nőül, kitől Balassa Antal született.
Gyulai széljegyzete: *Nem igaz. Részben inkább egy gróf Venkheim esetéből vette a tárgyat.*
Mikszáth a végl. (299. l.) nem változtat a szövegben.
297. l. Mikszáth: De végre is hibátlan ló, hibátlan asszony és hibátlan regény nincs.
Gyulai széljegyzete: *De még hibátlan életrajzról sincs.*
299. l. Mikszáth (Gyulainak Jókairól írott bírálatával foglalkozva): ... de hogyan jut ezekből arra a következtetésre Gyulai Pál, hogy Jókai nem elsőrangú regényíró?
Gyulai: *Ugy, hogy a regényíró első feladata az emberi szívet rajzolni s ehhez Jókai nem igen értett.*
Végl. (302. l.) Nincs változás.
300. l. Mikszáth: Még a legvonzóbb talentum a komáromi Beöthy László volt ...
Gyulai széljegyzete: *Volt a fenébe.*
Mikszáth a végleges kiadás (302. l.-ján) a kifogásolt mondatot elhagyja.
Gyulai Pál levelében Leányfalvát említi. Itt volt Gyulainak nyaralója. A Duna melletti nyaralótelep ma Leányfalu néven ismeretes. —
A széljegyzetekkel kapcsolatban nem érdektelen megemlítenünk, hogy Mikszáth 1906-ban már feladta az ellenségeskedést, még a korrektúrapéldány elküldése előtt. A nyolcvan éves Gyulai üdvözléséhez ő maga is hozzájárult egy cikkel, amelyben már borostyánkoszorusán látja Gyulait, aki „Nemcsak nagy kritikus, de legjelesebb élő költőnk is.”⁹

* L. VU. 1906. 53. évf. 3. (jan. 21.) sz. 38—39.

Ragyogó mondatokban dicséri Gyulainak élesen ítélő esztét, egyenes gerincét: „ami a gerincet illeti, ilyen egyenessé a gerinc már nem igen keményedik meg ebben a mostani levegőben”. (Mintha elfeledte volna már azt az 1899. okt. 6. előtti botrányt, amelyet az váltott ki a Kisfaludy Társaság szept. 29.-i ülésén, hogy Gyulai nem éppen gerincesen óvást emelt az aradi vértanúk sírjának a Társaság nevében történő megkoszorúzása ellen. A vita a P. H. hasábjain került nyilvánosságra; a lap, amelynek Mikszáth belső munkatársa volt, okt. 5-én részletesen kitért az eseményre; kapcsolatos tüntetésre is, amelynek során az egyetemi hallgatók Gyulai lojalitását már hazaárulásnak bélyegezték.)

Gyulai nem mutatott több hajlandóságot az íróval szemben a januári cikke¹⁰ megjelenése után sem,¹¹ sőt levele még újabb fenyegetést is tartalmaz a megjelenés előtt álló mű bírálatával kapcsolatban. Ezért is mondja Mikszáth Révay Mórhoz írott levelében a 14 korrektúrapéldány megjegyzései nyomán történt korrekció után: „Kedves Mór! Úgy vigyázz a könyvre, mint a két szemed világra! Öt napig dolgoztam rajta, soha többé nem bírnám még egyszer megcsinálni. Ha lehet, küldd el mingyárt a nyomdába s rendeld el, hogy siessenek vele.”¹²

Szalatnai Rezső

MIKSZÁTH KÁLMÁN SZLOVÁK NÉPDAL-FORDÍTÁSA

A Vasárnapi Ujságban 1871. február 19-én, a népszerű hetilap XVIII.-ik évf.-nak 8. számában, az Egyveleg rovatban, annak vezető közleményeként jelent meg Mikszáth Kálmán szlovák népdalfordítása, alighanem az első, de nem az egyetlen, amelyről eddig tudunk, s egyúttal Mikszáth legelső publikált írásműveinek egyike. „Egy érdekes tót népdal” címen közli a lap ezt a vadonatúj népdalt, mert nem régi népköltészeti poemáról van szó, hanem éppen akkor keletkezett, politikai jellegű és tartalmú friss versről, a szlovák néplélek érdekes német-ellenes megnyilatkozásáról a porosz-francia háború idején.

Ehhez röviden el kell mondani, hogy Magyarország népe keményen elítélte a poroszok hódító hadjáratát Franciaország ellen. Nem III. Napóleon bukását fájlalta a magyar közvélemény (sőt, Napóleonról annak előtte is és a háború alatt is leplezetlen gúnnyal szólt, kalandornak s pénzgyűjtőnek nevezte), hanem a francia nemzet megalázása ellen tiltakozott s kipellengérezte a porosz brutalitást. A népszerű Vasárnapi Ujság számról számra részletesen ír az egész hadjáratról. A francia foglyok és sebesültek számára megindul az országos pénz- és adománygyűjtés. A magyar színtársulatok előadásai, bevételének kétharmadát küldik be a lap szerkesztőségének, magánosok, iskolák, egyesületek kisebb-nagyobb összegekkel s nevüket és címüket közölve járulnak hozzá a gyűjtéshez, mely egyszerre csak jelentős összege emelkedik. A budapesti francia konzul a Vasárnapi Ujságban és a napilapokban megköszöni az ország önzetlen s önként jelentkező együttérzését a francia néppel. Az egész magyar sajtó nyíltan ír a német hadak durvaságáról s kegyetlenkedéséről. 1871. január 8-án a Vasárnapi Ujság, konkrét porosz kegyetlenkedések közlése után, közvetlenül a porosz királyt teszi mindezért felelőssé. „A mézárulás, gyilkolás, helységek porig rombolását, ezer meg ezer családnak, melynek atyját meggyilkolták, világba kergetését, koldúsbotra juttatását szemforgató imával űzi a «dicső» király” — írja a lap. Mikor a poroszok fogoly francia tisztet kivégeznek, megölik egy kisváros polgármesterét és fiát s a körülkerített Párizs lakossága télvíz idején embertelen nélkülözéseknek és szenvedéseknek van kitéve (amit a lap még képekben is bemutat), a magyar hetilap ezt írja: „Kétségbe kellene esni a jobban érző embernek az emberi nem e nyomorúsága felett, ha nem bíznék az igazság, a testvériség, a szabadság, az emberségi eszmék egykori diadalában”. (VU, 1871. I. 8. sz.)

Ilyen körülmények közt közül a Vasárnapi Ujság verseket, franciákkal együttérző, ügyük mellett lánzsát törő magyar költők vallomásait, s a hírek közt arról is értesülünk, hogy önkéntesek jelentkeznek Magyarországon, akik a franciák seregében óhajtanak harcolni.

Igy érthető a szlovák népdal keletkezése s így érthető a frissen teremt népdal magyar fordítása is. Az ismeretlen Mikszáth Kálmán nyilván valamely nógrádi kocsmában hallja a dalt, leírja és legott magyarra fordítja. Hová is küldje be közlés végett? Természetesen a Vasárnapi Ujságba, mely a nemzetiségi béke és barátság jelszavával indult s első szerkesztőjének, a rozsnói Pákh Albertnek, a Felvidék iránti különleges figyelme, a szlovák nép életének és zellemének megörökítése azóta is, hogy Pákh meghalt, a Vasárnapi Ujság jellemző vonása

¹⁰ VU. 1906. jan. 21.

¹¹ L. Mikszáth Hátrahagyott munkái I. köt. Gyulai Pál nyolcvan éves 96–103.

¹² Faksimilje: Révai Mór: Írók, könyvek, kiadók, II. köt. 212.

maradt. Itt jelennek meg Gáspár Imre szlovák versfordításai, a szlovákságról szóló cikkei, itt látnak napvilágot Szeberényi Lajos, Lehoczky Tivadar írásai a Felvidékről s az ő szlovák népdal-fordításaik is.

A lap szerkesztői bevezetőt írtak Mikszáth Kálmán szlovák versfordítása elé, ennyit: „Hogy hazánk népe, nemcsak a magyar ajkú rész pedig, a világesemények iránt érdeklődik, bizonyítja az alább közlött népdal is, mely legújabb keletű terméke a tót népköltészetnek, s meiyet, tót eredetiből fordítva, Uj-Zsélyről (Nógrádm.) Mikszáth Kálmán úr küldött be lapunk számára.” Zsély Nógrád vármegye balassagyarmati járásában van, kisközség, melynek 1910-ben 920 magyar lakosa volt, közelében van Sósár, egy kis fürdő, a faluban kastélya van Zichyéknek. Mikszáth szlovák népdal-fordítása így szól:

Páris alatt . . .

Páris alatt áll
Fekete lovam
— Tombol szüntelen —
S azon a lovon
Fekete lovon
Én és fegyverem.

Veszélyes csata
A német csata
És oly szomorú . . .
De még ezerszer
Három ezerszer
A frank háború.

Tudod-e rózsám,
Mi az ebédem?
Nem halok éhen . . .
Ételem lóbból,
Italom hóbból.
— Ez az ebédem.

Tudod-e rózsám,
Milyen az ágyam,
Mely ringat lágyan?
Jég hideg kövön
Terített köpöny.
— Az az én ágyam.

Tudni óhajtod
Milyen halálom?
Szép harczy halál,
Észre sem veszem,
A földre esem
S jó kardom alám.

Tudni óhajtod
A temetésem?
Miséznek szépen
Az öreg ágyu
S a dob, a bárgyu.
— Az temetésem.

Mikszáthnak erről a szlovák versfordításáról, mely kétségtelen jele a nagy író érzelmi összefonódásának a szlováksággal, Mikszáth-kutatásunk s a készülő Mikszáth-bibliográfia nem tud. A vers azóta sehol nem jelent meg. A Vasárnapi Ujság, minthogy csak az Egyvelegben közölte a fordítást, nem írta ki a fordító nevét s a vers címét az évfolyam tartalomjegyzékébe, a kutatók alighanem ezért nem vették észre. Szerettem volna a fordítást összevetni a szlovák eredetivel, azonban az elérhető szlovák népdalgűjteményekben a „Páris alatt” nem szerepel. Lehet, hogy valamely regionális népdal-kiadásban megtalálják. Lehetőséges, megvan a túrócszentmártoni múzeum szlovák népdalgűjteményében. Talán lejegyezték a dallamát is, vagy — ami valószínűbb — valamely ismert népdal dallamára komponálta

strófáit az ismeretlen szerző. Némely kifejezés (pl. a frank háború) s az egész versezetnek némiképpen a históriás énekekre jellemző ódon stílusa arra utal, hogy itt aligha lehet szó köznépi eredetű poémáról. A francia—porosz háború nem érintette közvetlenül a szlovákságot, a nép közvetve vette tudomásul s nem az eseményekkel párhuzamosan. A vers-reflexió csakis újságolvasó műve lehetett, tehát értelmiségi emberé. A szlovák újságolvasók nagyobb része a konzervatív polgári Národnie Noviny-t járatta, mely Túrócszentmártonban jelent meg, de volt egy értékes haladó kisebbség, amely Bobula Slovenské noviny-jét olvasta, ez pedig Pesten jelent meg. Bobula a magyar—szlovák kiegyezés őszinte híve volt. A Národnie noviny alapszemléletéhez híven, „semlegesnek” nyilvánította magát a francia—porosz ügyben s elzárkózott a színvallástól. A Slovenské noviny evvel ellentétben kiállt a franciák mellé, gyűjtést rendezett a francia nép megsegítésére, akár a haladó magyar sajtó. Logikus, ha Mikszáth fordításának eredetijét ezen a patrióta, szabadságszerető, haladó polgári vonalon keressük. Talán valamely tanító, kántor, hivatalnok vagy jogász személyében. Voltak ilyen dalszerzők azon a tájon. Mikszáth föltehetően híven fordított, látható, hogy népdalaink ritmusában, igen kifejező erővel és biztossággal. Nem első verséről van szó. Rejtő István tanulmányából (Mikszáth Kálmán, a rimaszombati diák) tudjuk, hogy önképzőköri diák korában is szerzett verseket, korával ellentétben, nem líraiakat, epikus jellegűeket, nyugodt festő modorban. A fordítás közzétételével pedig alighanem azt akarta bizonyítani, mennyire azonos véleménnyel van a magyarsággal a szlovákság is, ilyen fontos és elvi jelentőségű dologban: a háború, az emberség és szabadság kérdésében. Mikszáth jól ismerte a szlovákokat, talán tudott a vers szerzőjéről is, abban a mindössze is-kicsiny környezetben, ahol mindenki mindenkit ismert. 1871-et írtak, pár napja halt meg Eötvös József, még nem volt uralmon Tisza Kálmán.

Póth István

EGY SZERB MIKSZÁTH-KÖTET, AZ IRÓ ELŐSZAVÁVAL

A nagy magyar költők és írók műveinek fordításairól, e művek külföldi fogadtatásáról és esetleges hatásokról irodalomtudományunk még nem mindig eléggé tájékozott. Mikszáth Összes művei VII. kötetében (Budapest 1957) — mely a *Szent Péter esernyője*t foglalja magában — a 287. lapon többek között a következőket olvashatjuk: „Az alábbiakban bemutatjuk az idegen nyelvű kiadásokról szóló hazai irodalmat. A közlemények feltűnő szegénysége és egyoldalúsága önmagában is jelzi a mulasztásokat Mikszáth világirodalmi kapcsolatainak feldolgozása terén. Feltűnő, hogy csupán az angol nyelvű kiadásról szólnak részletesebben a beszámolóik, míg a többiről csak futó megjegyzéseket találunk.” S ha ez így van a *Szent Péter esernyőjével*, mely mind belföldön, mind külföldön nagy sikert aratott, akkor nem is csodálkozhatunk, hogy kis szerb-horvát nyelvű elbeszélő kötetünk elkerülte a figyelmet. Bár ez a könyv az akkori Magyarország területén, Nagybecskerekén (1893-ban) jelent meg és kötelezpéldányként is be kellett volna jutnia a Széchenyi Könyvtárba, ma sincs a könyvtár állományában és Gulyás Pál *Magyar szépirodalom idegen nyelven* (A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke IV. 1917.) c. bibliográfiában sem említi, sőt Heimlein István *Mikszáth művei idegen nyelveken* (Akadémiai értesítő 1910) c. cikkében sem tesz említést róla. Ennek alapján talán nyugodtan állíthatjuk, hogy ez a cirillbetűs szerb Mikszáth-kötet nálunk teljesen ismeretlen volt.

A könyv címe: *Pripovetke Kolomana Miksata. Kolo I. Sa dopuštanjem i predgovorom piševim prevo Joca Bogdanov. U Vel. Bečkereku, izdanje knjižarnice i štamparije J. Grčića. 1893.* (Mikszáth Kálmán elbeszélései. I. sorozat. Az író engedélyével és előszavával, fordította Joca Bogdanov. Nagybecskereken J. Grčić könyvkereskedésének és nyomdájának kiadása. 1893.)

A könyv viszonylag korán, Mikszáth nagy regényeinek megjelenése előtt, került a szerb olvasóközönség kezébe, de Mikszáth ekkor már a szerbek körében is ismert író volt. Elbeszélései, karcolatai a nyolcvanas évek második felétől kezdve elég gyakran szerepeltek a szerb lapok és folyóiratok hasábjain. Mikszáth alkotásainak szerb-horvát nyelvű túlzott közlése ellen a Mostarban (Hercegovina) megjelenő *Zora* (1901. 3. p.) c. irodalmi lapban Ljubomir Nedić¹ (1858—1902) irodalomtörténész, kritikus, belgrádi egyetemi tanár kifogást

¹ Nedić fenti írását nem sugallhatta magyarellenes érzés. Hiszen ugyanő néhány évvel korábban *Az élő szerb írókról* (Magyar Szajon 1894. I. 264.) című, a magyar olvasó közönségnek szánt cikkében többek között a következő mondatot írta le: „Szeretem a magyarokat, ezt a nemes, vitéz nemzetet, akikkel annyi jó és balszerencsét osztottunk meg a múltban, és akikkel a jövőben is megosztjuk azt, amit a sors rájuk és mi ránk mér”. Egy évvel később pedig 1895-ben az ő szerkesztésében megjelenő *Srpski pregled* c. irodalmi folyóiratban egy meleg elismerő cikk jelent meg Vajda Jánosról St. Mat. (?) (Budapest) tollából *Pedasetogodišnjica Jovana Vajde* (Vajda János ötvenéves írói jubileuma) címen.

is emelt a *Srpska prevodna književnost* (Szerb fordítási irodalom) c. cikkében. Nedić annak az óhajának adott kifejezést, hogy Mikszáth helyett inkább Lawrence Sterne (1713—1768) angol író fordítsák szerb-horvát nyelvre.

A fordítás forgó Mikszáth-kötet tartalma a következők: *Talpig ember* (Čovek od glave do pete), *Az öreg gróf* (Stari grof), *A brézói ludak* (Brezljanske guske), *Timár Zsóji özvegye* (Sofija Timareva), *Minden asszony — asszony* (Žena je žena), *Bede Anna tartozása* (Ona je nevina), *Szücs Pali szerencséje* (Sreća Pavla Siča), *A „Burkus”* (Burkoš), *A kétezeréves ember* (Čovek od dve hiljade godina), *A majornoki támadás* (Buna u Majornoku), *Két major regénye* (Roman dvaju majura), *A szép Bulykainé* (Lepa Buljkaiovića), *A kis csizmák* (Male čizme), *Az a pogány Filcsik* (Onaj bezbožni Filčik).

A válogatás jól sikerült, Mikszáth jelentősebb rövid elbeszélései szép számmal szerepelnek a kötetben. Mikszáth előszava alapján feltételezhetjük, hogy neki magának is része volt a kis könyv összeállításában.

A szóban forgó elbeszélés-gyűjtemény az Újvidéken megjelenő *Letopis Matice srpske* 181. kötetében (135—136. p.) (1895 M[ilan] S[avi]ć² tollából igen kedvező bírálatban részesült. A kritikus dicséri a jó fordítást, a fordító gördülékeny stílusát és kiemeli Mikszáth parasztfiguráinak kiváló jellemzését.

A fordítások valóban sikerülteknek mondhatók, mivel a fordító nem ragaszkodik szolgai módon a magyar eredetihez, s Mikszáth könnyed stílusát, szellemes fordulatait, ízes szólásmondásait a szerb-horvát nyelv szellemében igyekszik visszaadni és ez legtöbbször sikerül is neki.

Milan Savić fent említett kritikáját a következőképpen fejezi be:

„E gyűjtemény legfinomabb elbeszélése talán *Az a pogány Filcsik*. *A talpig ember* hatalmas tragikumot rejt magában; finom és — ha ilyen jelzőt szabad használni — isteni a lélekábrázolás *A kis csizmákban*. Érdekes, az emberi természet ingatóságát bemutató *Szép Bulykainé*, *Szücs Pali szerencséje* pedig az emberi ösztön ellenállhatatlanságának ábrázolásával.

Kétségtelen, hogy nekünk szerbeknek a legérdekesebb az író előszava *Néhány szó a szerb kiadáshoz* címmel. Így ír egy nemes lélek és egy igazi költő.”

Számunkra is mindenképpen Mikszáth előszava a legbecsebb e kis szerb-horvát nyelvű kötetben, melyből nagy írónk mély humanizmusa, igazi emberszeretete árad. Nem sikerült sajnos Mikszáth eredeti kéziratát megtalálnunk, ezért az alábbiakban a szerb-horvát nyelvű előszó magyar fordítását közöljük:

Néhány szó a szerb kiadáshoz.

Minden író ahhoz a fajtához tartozik, melynek nyelvét használja. Más irodalom számára idegen. Amely íróra ez nem vonatkozik, az nem jó író, azt nem érdemes olvasni.

S mégis örül minden író, ha alkotása valamilyen idegen nyelven lát napvilágot. Ez a mi³ hiúságunk.

Hát nekem is örömet okoz ez a könyv, mely imo a becsületes szerbek zengő nyelvén látott napvilágot. Mintha e könyvvel a lelkem is elindult volna lenge szárnyakon egy rövid kis útra a szerb tájakra, a Száva innenső és túlsó partjára.

Számomra csak a nyelv ismeretlen, magukat a szerbeket jól ismerem. Van közöttük sok barátom, szépszámu rokonságom és sok-sok földim. Őket is gyakran szerepeltetem írásaimban. S nyugodtan állíthatom, hogy mindnyájukat mint becsületes, értékes és jó embereket ábrázoltam, az asszonyok pompás szépségek, a férfiak hősiességek, elszántak és bátorszívűek.

A fordító szép számmal találhatott volna irodalmunkban e művemnél jobb alkotásokat, de az én írásaim nem találhatnának jobb fordítót, aki elbeszéléseim tartalmát és formáját jobban és lelkiismeretesebben adná vissza, s aki jobban igyekezett volna, hogy magának a mesének a ritmusát is átültesse egyszerű szerb népi nyelvre.

Menj tehát utadra kis könyvem! Nem vagy hivatva, hogy izgalmat hagyj magad után, sem hogy világhírességet terjessz magad előtt. Hiszen alig van más jogod, mint hogy vendégeskedj a szerb szépirodalomban, s ha csak jelentéktelen százalékát is viszonzod annak az élvezetnek, melyet a szerb népköltészet nyújtott nekünk, ez teljesen elegendő lesz részedről és számodra is.

² Milan Savić (1845—1930) kritikus, költő és műfordító. Mint költő nem ért el különösebb sikereket, magyar szempontból azonban említésre méltó *Dojčin Petar* c. drámai költeménye. E művét *Vino pije Dojčin Petar varadinski ban* (Bort iszik Dojčin Petar pétérvári bán) c. ismert szerb népdal alapján írta, és ennek fontosabb alakjai Dóczy (Dojčin) Péteren kívül Mátyás király és Janus Pannonius. A darabot — mely a dunamelléki népek együttműködésének szellemében íródott, s melyben Mátyás szemére veti Janus Pannoniusnak, hogy miért nem ír magyar nyelven — az újvidéki szerb színház a múlt század kilencvenes éveiben sikeresen adta elő.

³ Kiemelések a szerb-horvát nyelvű előszó szerint.

A politika átkozott vén boszorkány, ki minket könnyen összeveszít. Az irodalom jóindulatú bájos lengeszárnyú tündér, a béke anyja, aki arra tanít, hogyan szerethetjük meg egymást. . . . Két kert terül el egymás mellett, s mindkettő tele van mindenféle jóillatú virággal. Mekkora dőreség lenne a szorgalmas méhecskéktől, ha nem repülnének egyik kertből a másikba és nem szívják magukba az illatos mézet . . . a mieink az önök kertjéből, az önök méhei a miénkből?

Hiszen a kerítést csak az az útálatos átkozott boszorkány építi, fonja és foltozza!

Mikszáth Kálmán

Bár a fordításban kétségtelenül elhalványult az író mesteri stílusa, mégis érezzük ebben a kis előszóban is Mikszáth egyéniségét: közvetlenségét, egyszerűségét, kedvességét, emberszeretetét — és művészetének sajátos varázsát.